

hiába detronizálás és hiába keresztény kurzus: most még egyre érvényesül), de az idegen oktroj kiküszöbölt kritikáját pótolni is tartozunk a magunk faji szempontból magasabb rendű filozófiával, esztétikával, etikával, morállal bíró kritikájával.

Még más értelemben is fel kell szabadítanunk a kritikánkat: a magunk jobbagytartósága és kepefizetősége alól. Mert nem lehet, hogy mikor szabad, tiszta, abszolút kritikát akarunk gyakorolni, akkor abban minket skolaszticizmus, akademizmus, dogmatizmus, kapitalizmus és az összes olyan -izmusok gátoljanak, melyek ma még minden kritikán felül állnak.

A magyar társadalmi kritika sorompója nem lehet más, mint a tiszta ész, tiszta erkölcs, tiszta vallás, mint a történelmünk tanulsága, fajtánk determinánsa, társadalmiságunk regeneráló hivatása.

A jövő magyarság társadalmi kritikájának bizományosa: a magyarság jövője: a magyar ifjuság. Mert ő már viselőse a fajiság gondolatának, eleven érzője és alkotó eleme a történelemnek, mert benne a tiszta ész, a tiszta erkölcsöt és tiszta vallást el nem homályosították még sem az ember, sem az élet.

Hanem ennek az ifjuságnak a társadalmi nevelésével azután törődni kell. UDVARHELYI.

Etus és Ferkó, az uj fiu.

(Novella.)

Ugy kezdődött, hogy Etus egy kis papírlappal és egy ceruzával a kezében föl és alá stéálgatott az osztályban. Mindenkit felirt, aki beszélgetett, mert ő volt a felvigyázó. Ferkó, az uj fiu, aki csak most a negyedikben vetődött ebbe az iskolába, nagyon felháborodott emiatt. Ez türehetetlen, hogy egy leány parancsoljon itt a fiuknak. Csak azért is hangosan beszélgetett.

Az ő iskolájukban nem így volt. Ő volt a felvigyázó, s egy suhogó nádpálcával a kezében járkált körül a teremben. A lányok hátára is rávágott egyet-kettőt, ha nagyon szemtelenek voltak; azaz hogy csak egyet ütött meg vagy kétszer, egy nagy erős, savó szemü oláhleányt, mert nagyon hengegett. A tanító uréknak ők hordták a tejet, s ezért aztán azt hitte, hogy mindenkivel szemtelenkedhetik.

A fiuk érdeklődéssel hallgatták Ferkót, egy kis galád izgatottság vett erőt rajtuk. Elképzelték, hogy a neve hányszor lesz aláhuzva a kis cédulán, mint aki nagyon rosszul viselkedett.

De amit elmondott, azzal nem mind éreztek együtt. Valami gyöngédség, nyárspolgári lovagiasság létezett bennük a lányok iránt. Már három éve szerelmesek voltak Etusba, aki az osztályban az első tanuló és a legszebb leány volt.

— Egyszer aztán megkergetett az oláhné. — mesélte Ferkó — meg akart verni a leánya miatt. Erre mi összeesküdtünk egy pár barátommal, hogy vizsga után forint huszassal belövínk az ablakán.

— És belöttetek? — kérdezte Kaiser Frici hátrafordulva, akinek egyedül volt forint huszas pisztolya az osztályban.

E pillanatban belépett a tanító s ez végét szakította az érdekes beszélgetésnek. Haragosan nézett végig az osztályon, fekete bajusza egmozdult és elkérte Etustól a papírszeletet.

Lassan végig olvasta a neveket. — Ezek itt maradnak óra után. — Hirtelen szísszenés szurta keresztül a várakozó csendet, értetlenül nézett egymásra a sok gyerekszem. Az utolsó név a Kaiser Fricié volt és nem volt köztük az uj fiué.

A Kaiser Frici neve emberemlékezett óta nem szerepelt még a rendetlenkedők listáján. Néki volt

egyedül mellényes, kabátos ruhája, valóságos kemény gallérja, mint a nagyoknak és forint huszas pisztolya: nagyon természetesenek találták tehát a többiek, hogy ő legyen az Etus „szeretője“ . . .

És most mégis felírta Etus és az uj fiut nem írta fel!

Etus szerelmes az uj fiuba, állapították meg az óra végén.

Sokáig nem bocsátották ezt meg Ferkónak. Mindegyiküknek több joga lett volna Etushoz, úgy érezték, hogy nagy igazságtalanság történt velük. Kádár Pista, egy mészárosnak a fia, a legerősebb az iskolában, meg is mondta neki, hogy ne gyere a mi uccánkba! . . .

Ferkó pedig hamar megszerette az uj iskolát. Nagyon nagyszerű iskola volt ez. Jó szagu. A takarításból reggel nyolc órakor mindig maradt egy kis finom por a levegőben, nagyon kellemes illatu por volt.

A tanító ur, szép fekete fiatalember, bársony szemekkel, gyönyörűen tudott hegedülni, délutánonként sokat játszott az iskolában. Ferkó pedig imádta a muzsikát.

A terem egyik felében ültek a lányok, a másik felében a fiuk. Etus és Ferkó ugyanabban a padsorban, mind a ketten padszélen.

Etusnál szebb leányt nem lehetett volna találni az egész világon. A kőkeri, Petőfi-uccai, sőt még a plébániai iskolák Etusai elbujhattak mellette.

Mikor a tisztelendő ur az angyalokról magyarázott, Ferkó nagyon könnyen maga elé tudta képzeltetni őket és könnyen megértette az előadást, pedig egyébként a tisztelendő ur előadásai többnyire érthetetlenek voltak.

Rövid idő alatt pozíciót szerzett az iskolában. Olyan kitünően tudta a nyelvtant, hogy a tanító ur azzal dicsérte meg, hogy még nagy nyelvész lesz belőle valamikor. Az osztályban tiszteletteljes csodálkozás döbönt erre a kijelentésre, neki pedig Körösy Csoma Sándor jutott az eszébe, s megijedt attól a gondolattól, hogy valaha ő is olyan messzire menjen ettől az iskolától és Etustól . . .

De mégis legjobban szerette a számtanórákat. (Jött idő aztán a gimnáziumban, mikor legjobban utálta őket.)

Most azért szerette, mert Etus a táblának hátát fordítva mondta el a szabályokat és Ferkóra nézett.

Etus számolás közben is gyakran hátra nézett, mintegy a tanító ur helyeslő fejbölintését várva és ilyenkor a válla fölött táncoló rövidre nyírott hollóhaja megrebbent, hogy a rebbenésétől száz tábla és száz Etus reszketett a Ferkó szeme előtt. (Oh édes, szerelmes, hármasos megzavarodások. Elsők! És ha utolsók . . .!)

Óra végén egy Torday nevű sánta fiu szokta fölsegíteni a köpenykéjét Etusra. A jobb lába picivel rövidebb volt, de a szemében sokkal több élt, mint más fiuknak. Ferkó egy délután megelőzte Tordayt s Etus egy édes mosollyal köszönte meg az udvariasságot. Azontúl mindig Ferkó segítette fel a köpenykét; a sánta fiu csöndesen belenyugodott ebbe is.

És a többiek is. Lassankint már nem haragudtak Ferkóra, aki egyébként igen jól bevált Sobri Jóskának a negyedik osztály rabló bandájában.

Most megkezdődött az *örökké tartó* boldogsága.

Ferkó bátor volt és biztos; ha felelni kellett, nem remegett a hangja. — Ezt csak azért mondom el, mert ugy is esett később a piaristák gimnáziumában, hogy félelmében elfelejtette a megtanult leckét.

Sok, sok nyugalom áldotta meg: Etus kivétel nélkül minden nap ott ült a szomszédpad szélén, végzetesen, hűségesen, egy életre. Valami végtelenül tündér csengő hangja volt, mint az angyal csengőjének karácsony este, mikor Robinson Crusoe-t ajándékozta az aranydíjós fenyőfa alá. Hosszu idő mulott, ez a hang színnel-fénnyel muzsikálta tele a napokat.

Mondhatni pedig, hogy semmisen történt. Azaz, hogy a lelkében kétszer is történtek hatalmas tragikus összeütközések.

Etus, amint nagyon figyelt egyszer a tanár ur magyarázatára, keresztbe tette a lábát s nem vette észre, hogy a kurta szoknyácska alól kikandikált nadrágocskájának a csipkés széle. Ferkó tűzbeborult arcával lesett oda. A gondolatai megmerevültek, a torka kiszáradt s óra végére megtelt kitörni készülő zokogással. Aznap este nagyon utálta és megvetette önmagát, keservesen sirt a párnáiba s aztán még sokáig vezekelt lovagiatlanságáért.

Karácsony előtt egy forró gondolat szállott a lelkére. Heteken keresztül készült, fogalmazta, hogyan is fogja, mit is fog mondani. Egy csókot fog kérni Etustól. Mikor kiadják a karácsonyi vakációt, s négy óra után haza kíséri, a sötétben, a kapu alatt azt fogja mondani:

Én minden évben megszoktam kérni az angyalomtól, hogy mit hozzan ajándékul; az idén egy csókot kérek magától. — Napjában százszor is elismételte magában ezt a mondatot. Mindannyiszor ujjongó chorussal harsogtak a lelkében.

Végre kiadták a vakációt s Ferkó hazakísérte Etust. A kapuban megálltak bucsuzkodni. Most . . .! Most! Etus már a kilincset fogta, de mintha ő is akarna valamit, egy darabig még állt a kapuban. Ferkó félig ájultan erőlködött, hogy a millió mázsányivá súlyosodó nyelvét megmozdítsa, aztán még sokáig kétségbeesetten nézett a gunyos, üres kapura . . .

Oh, rettenetes és érthetetlen, hogy nem szakadtak rá tüstént az emeletek; a békés földszintes házak emeletei . . . Ez után a gyávaság után megint sokáig haragban volt magával.

Karácsony elteltével változatlan boldogságban kezdődtek ismét az iskolanapok. És folytatódtak egyformán, azt hitte, az örökkévalóságig egyformán. Ez annyira természetes volt, hogy nem is gondolt rá.

Rengeteg idő mulott így el, s egyszerre csak közeledni kezdett a vizsga.

Ferkó nagyon félt a vizsgától. — Ezt megint csak azért említem, mert később fordult ugy is a gimnáziumban, hogy cseppet sem érdekelte az egész, s vezzettül mindegy lett az eredmény.

Most azonban Etus miatt is félt, az elválástól félt. Nagy sürgés-forgás keletkezett a lelkében, költözöködés ki és be. És kínos meglepetés volt, hogy nem tehetett róla. Éjszakánként rémes álmok támadtak rá, fenevadakkal viaskodott. Óriási fekete macska akarta elrabolni Etust, s ő minden éjjel megharcolt a fekete szörnyel.

Eleinte csak neheztelt az életre, aztán egy este kitört, s gyűlölködve, tehetetlenül először szidta meg.

Ekkortájt hirtelen megbetegedett Etus. Már három napja nem jött iskolába.

A fekete macska pedig mind merészebben támadott. A szemével kezdte gyilkolni Ferkót; hideg rémület kuszott a szívébe tekintetéből. A borzasztó sárga szemek végtelen nagygyá nőttek, ájtó nagygyá . . .

A rettenetes félelemtől felébredt, s egy darabig sirva kereste Etust az ágyában.

Másnap reggel halálos robajjal szakadtak lelkére az élet palotájának égig érő emeletei.

Etus meghalt.

Négy nap alatt elrabolta egy gyermekbetegség.

A halottak nem járnak többé iskolába.

Ott a pad széle most már örökre üres maradt.

A rebbelő fekete fürtök, rózsás, kékllelkű szemei, a szíve és a hab kis lány teste . . . minden a földé lett, a hideg, nyirkos földé . . .

Ferkó majdnem utánatávozott Etusnak, sokáig volt nagy beteg.

Mikor felgyógyult, tisztába volt vele, hogy most már sohasem házasodik meg. Ez nem elhatározás volt, hanem szomorú állapot, Ferkó ugyanis nagyon szerette a családi életet és a gyermekeket.

És idők múltán álmodozni kezdett Magosházi Olgáról, az Etus legjobb barátójáról.

Ha őt elvonná, sokat beszélgetnének Etusról és örökké gyászolnák, az első leánygyermeküket pedig Etusnak keresztelnék el . . .

S Magosházy Olga már rég eltűnt a városról, mikor Ferkó még mindig szerelmesen álmodott róla.

Egyszer csak, már ugy harmadik gimnázista korában, furcsa dolog történt közte, Magosházy Olga és Etus közt.

A nyelve beleakadt valahogy az ő betűibe. Idegesítette. Gondolataiban nem tudta többé kimondani: Magosházy, anélkül, hogy rögtön ki ne javította volna Magasházyra.

Mert így volt a helyes bizonyára, csak ő tanulta meg rosszul, mert akkor még nem tudta, hogy van helyesen.

Eltűnődött rajta . . .

Magosházy . . . Magasházy. És bosszankodott, hogy mért nem tetszik neki így. Most már sehogy sem tetszett . . . Aztán meguntta az egészet, s dühösen, fölényesen kinevette magát, hogy milyen számárságokon gondolkozik . . .

És nem álmodott többé Magosházy Olgáról és Etusról.

És ezután mindig így járt Ferenc, ha valamiről álmodott.

A végén kinevette magát, gunyosan, — keserűen, — halálosan.